

ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΕΣ
ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ 2010

Αρχαία Κατεύθυνσης

Διδαγμένο κείμενο Πλάτωνα Πρωταγόρας

(Ενότητα 5)

«..... Ὅτι μὲν οὖν πάντ' ἄνδρα εἰκότως ἀποδέχονται περὶ ταύτης τῆς ἀρετῆς σύμβουλον διὰ τὸ ἠγεῖσθαι παντὶ μετεῖναι αὐτῆς, ταῦτα λέγω· ὅτι δὲ αὐτὴν οὐ φύσει ἰσχυρὸν εἶναι οὐδ' ἀπὸ τοῦ αὐτομάτου, ἀλλὰ διδασκόν τε καὶ ἐξ ἐπιμελείας παραγίγνεσθαι ὃ ἂν παραγίγηται, τοῦτο σοὶ μετὰ τοῦτο πειράσομαι ἀποδείξειν. Ὅσα γὰρ ἠγοῦνται ἀλλήλους κακὰ ἔχειν ἄνθρωποι φύσει ἢ τύχῃ, οὐδεὶς θυμοῦται οὐδέ νοθετεῖ οὐδέ διδάσκει οὐδέ κολάζει τοὺς ταῦτα ἔχοντας, ἵνα μὴ τοιοῦτοι ᾖσιν, ἀλλ' ἐλεοῦσιν· οἷον τοὺς αἰσχροὺς ἢ σμικροὺς ἢ ἀσθενεῖς τίς οὕτως ἀνόητος ὥστε τι τούτων ἐπιχειρεῖν ποιεῖν; Ταῦτα μὲν γὰρ οἶμαι ἴσασι· ὅτι φύσει τε καὶ τύχῃ τοῖς ἀνθρώποις γίγνεται, τὰ καλὰ καὶ τὰναντία τούτοις· ὅσα δὲ ἐξ ἐπιμελείας καὶ ἀσκήσεως καὶ διδαχῆς οἴονται γίγνεσθαι ἀγαθὰ ἄνθρωποις, ἐὰν τίς ταῦτα μὴ ἔχῃ, ἀλλὰ τὰναντία τούτων κακὰ, ἐπὶ τούτοις πού οἱ τε θυμοὶ γίνονται καὶ αἱ κολάσεις καὶ αἱ νοθετήσεις. Ὅν ἐστὶν ἔν καὶ ἡ ἀδικία καὶ ἡ ἀσέβεια καὶ συλλήβδην πᾶν τὸ ἐναντίον τῆς πολιτικῆς ἀρετῆς».

(Ενότητα 6)

« Εἰ γὰρ ἐθέλεις ἐννοῆσαι τὸ κολάζειν, ὃ Σώκρατες, τοὺς ἀδικούντας τι ποτε δύναται, αὐτὸ σε διδάξει ὅτι οἱ γε ἄνθρωποι ἠγοῦνται παρασκευαστὸν εἶναι ἀρετῆν. Οὐδεὶς γὰρ κολάζει τοὺς ἀδικούντας πρὸς τούτῳ τὸν νοῦν ἔχων καὶ τούτου ἕνεκα, ὅτι ἠδίκησεν, ὅστις μὴ ὡσπερ θηρίον ἀλογίστεως τιμωρεῖται· ὁ δὲ μετὰ λόγου ἐπιχειρῶν κολάζει οὐ τοῦ παρεληλυθότος ἕνεκα ἀδικήματος τιμωρεῖται - οὐ γὰρ τὸ γέπραχθέν ἀγένητον θεῖν - ἀλλὰ τοῦ μέλλοντος χάριν, ἵνα μὴ αἰθὶς ἀδικήσῃ μῖτε αὐτὸς οὕτως μῖτε ἄλλος ὁ τοῦτον ἰδὼν κολασθέντα. Καὶ τοιαύτην διάνοιαν ἔχων διανοεῖται παιδευτὴν εἶναι ἀρετῆν· ἀποτροπῆς γοῦν ἕνεκα κολάζει».

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ

A. Να μεταφραστεί το απόσπασμα από την ενότητας 6.
B. Να γράψετε στο τετράδιό σας τις απαντήσεις των παρακάτω ερωτήσεων:
B1. Ο Πρωταγόρας υποστηρίζει α) ότι, σύμφωνα με το μῦθο, ο Δίας ἔδωσε σε όλους τους ανθρώπους τὴν αἰδῶ καὶ τὴν δίκην, καὶ β) ὅτι ἡ πολιτικὴ ἀρετὴ διδάσκεται. Νομίζετε ὅτι ὑπάρχει ἀντίφαση ἀνάμεσα στις δύο αυτές θέσεις του Πρωταγόρα; Να δικαιολογήσετε την απάντησή σας. (Ενότητα 5)
B2. Ποιος είναι ο σκοπός της ποινῆς σύμφωνα με τον Πρωταγόρα; Ἐχουν εκφράσει καὶ ἄλλοι παρόμοιες ἀντιλήψεις αναφορικά με τον σκοπό της ποινῆς; Συμφωνεῖτε ἢ ὄχι; Να αιτιολογήσετε την ἀπόψη σας.
B3. ἠγοῦμαι, χαλεπαίνω, θυμοῦμαι, νοθετῶ: Να γράψεις στην αρχαία ἐλληνικὴ ἀπὸ ἑνα συνώνυμο γιὰ κάθε λέξη που σας δίνεται.

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A. Αν ἀλήθεια θέλεις, Σωκράτη, να καταλάβεις τι τέλος πάντων συμβαίνει το να τιμωρεῖ κανεὶς αὐτοὺς που ἀδικοῦν αὐτὸ το ἴδιο θα σε διδάξει ὅτι οἱ ἄνθρωποι βέβαια πιστεύουν ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι κάτι που μπορεῖ να ἀποκτηθεῖ. Γιατί κανένας δεν τιμωρεῖ αὐτοὺς που ἀδικοῦν ἔχοντας το νοῦ του σε αὐτὸ καὶ ἐξαιτίας αὐτοῦ, δηλαδὴ ἐξαιτίας του ὅτι κάποιος ἔκανε ἕνα ἀδίκημα, ἐκτός ἀν κάποιος τιμωρεῖ ἀσυλλόγιστα, ὅπως ἀκριβῶς ἕνα θηρίο· καὶ αὐτὸς που ἐπιχειρεῖ να τιμωρεῖ με λογικὴ, δεν ἐκδικεῖται γιὰ το ἀδίκημα που πέρασε - γιατί δεν θα μπορούσε να κάνει να μὴν ἔχει γίνεῖ αὐτό, βέβαια, που ἔγινε - ἀλλὰ γιὰ το μέλλον, γιὰ να μὴν ἀδικήσει ξανά οὐτε αὐτὸς ο ἴδιος οὐτε ἄλλος που εἶδε ὅτι αὐτὸς τιμωρήθηκε. Καὶ ἐφόσον ἔχει τέτοια σκέψη, πιστεύει ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι δυνατόν να διδαχθεῖ· τιμωρεῖ βέβαια γιὰ ἀποτροπῆ.

B1. Στὸ σημεῖο ὅπου ο Πρωταγόρας υποστηρίζει ὅτι ἡ πολιτικὴ ἀρετὴ δεν ὑπάρχει «φύσει» στους ἀνθρώπους φαίνεται να ἔχουμε μὴ ἀντίφαση σε σχέση με ὅσα ο σοφιστὴς ἔχει υποστηρίξει γιὰ τὴν «αἰδῶ» καὶ τὴ «δίκην». Ὅπως εἶδαμε, ο Πρωταγόρας εἶπε ὅτι ο Δίας μοίρασε σε ὅλους τὴν αἰδῶ καὶ τὴ δίκην καὶ κατ' ἐπέκταση τὴν πολιτικὴ ἀρετὴ. Αὐτὸ ἔρχεται σε ἀντίθεση με τὴν ἀπόψη ὅτι ἡ ἀρετὴ δεν ὑπάρχει «φύσει» καὶ ὅτι διδάσκεται. Ὡστόσο, στὴν πραγματικότητα ο Πρωταγόρας δεν ἀντιφάσκει. Οἱ ἀντιφάσεις αὐτές εἶναι στὴν οὐσία φαινομενικὲς διότι ο ἄνθρωπος ἐξασφάλισε τὴς προϋποθέσεις τῆς πολιτικῆς ἀρετῆς καὶ κινεῖται ἢ, καλύτερα, πρέπει να κινεῖται (με τὴν ἐπιμελεία) στὴν πραγματώσή της, δηλαδὴ ἀπὸ τὴ «δυνάμει» πολιτικὴ στὴν «ἐνεργεία» πολιτικὴ. Οἱ ἀντίθετες, φαινομενικὰ, θέσεις εἶναι στὴν οὐσία οἱ διαφορετικὲς ἐξελικτικὲς φάσεις μίας καὶ τῆς αὐτῆς διαδικασίας. Μποροῦμε να υποθέσουμε ὅτι ο Δίας ἔστειλε σε ὅλους τὴ δυνατότητα να ἀναπτύξουν τὴν πολιτικὴ ἀρετῆ. Ἀπὸ ἐκεῖ καὶ πέρα ο κάθε ἄνθρωπος θα τὴν καλλιεργήσει με τὴ διδασκαλία.

Γιὰ τὸν Πρωταγόρα ὑπάρχει ἐσωτερικὸς δεσμὸς ἀνάμεσα στους «νόμους» καὶ στὴ «διδασκτικὴ» διαδικασία, που εἶναι διαφορετικὴ ἀπὸ τὴ φυσικὴ προδιάθεση ἢ τὴ φυσικὴ λειτουργία. Οἱ «νόμοι» δε δόθηκαν στους ἀνθρώπους ἀμέσως μόλις γεννήθηκαν, ὥστε να θεωρηθοῦν ἐμφυτοί, ἀλλὰ ἦρθαν ὕστερα. Ἡ διάκριση ἀνάμεσα στὸ «φύσει» καὶ τὸ «νόμῳ» εἶναι ἕνα ἀπὸ τὰ βασικότερα σημεῖα τῆς φιλοσοφίας τῶν σοφιστῶν. Γιὰ τοὺς σοφιστὲς, πολλοὶ θεσμοί, ἀξίες, νόμοι ἀκόμη καὶ ἐπιτεύγματα του πολιτισμοῦ (γλώσσα, θρησκεία, ἠθῆ) ἐξετάζονται κατὰ πόσον ὑπάρχουν «φύσει» ἢ εἶναι συμβάσεις τῶν ἀνθρώπων, δικές τους κατασκευές καὶ ἄρα ἐπιδέχονται τροποποιήσεις καὶ βελτιώσεις.

B2. Ο Πρωταγόρας καταθένοντας τὴς ἀπόψεις του σχετικά με τὸ χαρακτῆρα καὶ τὸ σκοπὸ τῆς ἐπιβολῆς τῶν ποινῶν ἰσχυρίζεται ὅτι αὐτὸς που ἐπιβάλλει ποινὴ, δεν τὸ κάνει με σκοπὸ να ἐκδικηθεῖ αὐτὸν που διέπραξε τὸ ἀδίκημα. Ἀν ἀ-

ναλογοῦσθε κανεὶς ὅτι μὴ τέτοια ἀπόψη διατυπώνεται δύο-μυσι χιλιάδες χρόνια πρὶν μπορεῖ να ἀντιληφθεῖ τὸ μεγαλεῖο τῆς σκέψης καὶ τὴν πρωτοπορία τῶν ἀντιλήψεων του Πρωταγόρα. Σε μὴ ἐποχὴ ὅπου ο σκοπὸς τῆς ποινῆς ἦταν κατεξοχὴν ἡ ἐκδίκηση καὶ ἡ ἀναπαύση στὸ ἀδίκημα που κάποιος διέπραξε, ἡ γνώμη αὐτῆ του Πρωταγόρα εἶναι σαφῶς πρωτοποριακὴ καὶ ἐπαναστατικὴ, ἀπολύτως σύμφωνη με τὴς σύγχρονες γιὰ τὴν ποινὴ ἀντιλήψεις. Ἀφαιρεῖται με τὸν τρόπο αὐτὸ ἀπὸ τὴν ποινὴ ὁ χαρακτῆρας τῆς ἐκδίκησης ἀφοῦ ο Πρωταγόρας θεωρεῖ πὼς ἡ ποινὴ ἐπιβάλλεται γιὰ σωφρονισμό καὶ ὄχι γιὰ ἐκδίκηση. Πρόκειται γιὰ ἀπόψη που ἐπικράτησε κατὰ τοὺς νεότερους χρόνους καὶ στὴν Παιδαγωγικὴ καὶ τὴ Φιλοσοφία του δικαίου.

Οἱ ἀπόψεις αὐτές του σημαντικοῦ αὐτοῦ σοφιστῆ, θα διακηρυχθοῦν ἀργότερα ἀπὸ τοὺς φορεῖς του Ευρωπαϊκοῦ Διαφωτισμοῦ. Ὁ Τσεζάρε Μπεκαρία, ὁ διαφωτιστὴς, θα ὑποστηρίξει ὅτι ἡ ποινὴ δεν ἀποσκοπεῖ στὴν ἐκδίκηση καὶ τὴν ἐξόντωση του δράστη, ἀλλὰ στὸ σωφρονισμό του καὶ στὸν παραδειγματισμὸ τῶν ἄλλων, ἀπόψεις πᾶνω στις ὁποῖες θεμελιώνεται τὸ πνεῦμα τῶν νόμων τῆς ἐποχῆς μας. Εἶναι γνωστὸ ὅτι καὶ σήμερα, σχετικά με τὴν ποινὴ, ἀπορρίπτονται τὰ κίνητρα τῆς ἀναπαύσεως καὶ τῆς ἀντεκδίκησης. Ἡ σύγχρονη ἀντιλήψη γιὰ τὴν ποινὴ εἶναι ὅτι ἔχει σκοπὸ παιδευτικὸ καὶ ὄχι κατασταλτικὸ, σωφρονιστικὸ καὶ ὄχι ἐκδικητικὸ. Γιὰ τὸν Πρωταγόρα οἱ κοινῶνιες τῶν πολιτισμένων ἀνθρώπων θα πρέπει να λειτουργοῦν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο ἀφοῦ μόνο τὰ ἄλογα θηρία, που καθοδηγοῦνται ἀπὸ τὰ βίαια ἐνστικτὰ τους, τιμωροῦν γιὰ ἐκδίκηση. Αὐτὲς ὡστόσο τὴς προοδευτικὲς ἀπόψεις τὴς βρίσκουμε καὶ στὸν Ἀριστοτέλη ὁ ὁποῖος στὴν Ρητορικὴ του, διακρίνει τὴν ποινὴ σε «τιμωρίαν», που ἀποσκοποῦσε στὴν ἐκδίκηση, καὶ σε «κόλασιν», που ἀπέβλεπε στὸ καλὸ αὐτοῦ που τὴ δεχόταν. Καὶ ο Πλάτωνας, ὡστόσο βλέπει τὴν ποινὴ σαν θεραπεία τῆς ψυχῆς που πάσχει ἐπειδὴ ἔκανε ἀμάρτημα. Γιὰ τὸν Πρωταγόρα ο σκοπὸς τῆς ποινῆς εἶναι συνδεδεμένος με τὸ μέλλον καὶ ὄχι με τὸ παρελθόν γιατί « οὐ γὰρ ἂν τὸ γεπραχθέν ἀγένητον θεῖν», δηλ. κάτι τὸ ὁποῖο ἔχει πλέον πραχθεῖ δε μπορεῖ να ἀλλάξει καὶ να τὸ κάνουμε να μὴν ἔχει γίνεῖ. Αὐτὸς που ἐπιβάλλει τὴν ποινὴ θα πρέπει, σύμφωνα με τὸν Πρωταγόρα να ἔχει στραμμένο τὸ ἐνδιαφέρον του στὸ να μὴν γίνεῖ παρόμοιο ἀδίκημα τόσο ἀπὸ τὸν δράστη ὅσο καὶ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους στὸ μέλλον.

B3. ἠγοῦμαι: νομίζω
χαλεπαίνω: ἀγανακτῶ
θυμοῦμαι: ἐξοργίζομαι
νοθετῶ: συμβουλεύω

ΤΑ ΘΕΜΑΤΑ ΕΠΙΜΕΛΗΘΗΚΑΝ ΤΑ ΦΡΟΝΤΙΣΤΗΡΙΑ

ΧΑΣΙΑΚΗΣ
ΣΤΟΝ ΠΕΙΡΑΙΑ